

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

ON THE EXPEDIENCE OF THE FUNCTIONING OF THE HIGHER ANTI-CORRUPTION COURT

Євтушенко Д.О., студентка III курсу
юридичного факультету

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Удод А.М., к.ю.н.,

доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права

Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті здійснюється аналіз статистичних даних про здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом (далі – ВАКС), законодавства, яке є правовою основою його діяльності, проміжного висновку Венеціанської комісії щодо Закону України «Про очищення влади», Закону України: «Про державний бюджет на 2020 рік» і іншого законодавства пов'язаного з діяльністю ВАКС.

Встановлено, що за 2019 рік ВАКС було розглянуто 112 проваджень, і лише у чотирьох з них постановлено вирок. Чим не виконав завдання заради якого його і було створено – здійснення швидкого і ефективного правосуддя у корупційних справах. Також виявлено, що положення закріплені у п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону України: «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII, який є правовою основою діяльності ВАКС – порушують Конституцію України, зокрема ст. 24, ст. 46, ч. 1 ст. 62 та є дискримінаційними за ознакою ознаками професійної, службової діяльності особи; її політичних переконань і порушують право людини на працю, презумпцію невинуватості. Обмеження стосовно осіб, які можуть бути суддею ВАКС, які містяться у п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону України: «Про Вищий антикорупційний суд» – схожі з люстрацією, яка була закріплена Законом України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. Венеціанська комісія вже було схвалено проміжний висновок щодо Закону України «Про очищення влади», у якому говориться, що Закон України «Про очищення влади» містить недоліки. Ці недоліки можна також побачити у п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону України: «Про Вищий антикорупційний суд». Обгрунтовано необхідність у прийнятті Верховною Радою України закону, яким буде ліквідовано ВАКС. У зв'язку з чим необхідно буде внести зміни до Кримінально процесуального кодексу України, зокрема до таких ст. ст. 3, 31, 32, 33, 34, 100, 132, 184, 192, 199, 201, 216, 234, 244, 247, 290, 306, 480, 481, 482-2 та до ст. 31 Закону України: «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII; виключити: ст. ст. 33-1, 480-1, 482-1, п. 20-2 з Розділу XI Кримінально процесуального кодексу України. Якщо ж Верховна Рада України не ліквідує ВАКС, то необхідним є визнання Конституційним Судом України неконституційними п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону України: «Про Вищий антикорупційний суд».

Ключові слова: Вищий антикорупційний суд (ВАКС), корупція, суд, суддя, кримінальне провадження, вирок.

The article analyzes statistical data on the administration of justice by the Supreme Anti-Corruption Court (hereinafter - WACS), the legislation that is the legal basis of its activities, the interim opinion of the Venice Commission on the Law of Ukraine "On Purification of Power", the Law of Ukraine: »And other legislation related to the activities of WACS.

It was established that in 2019, the WACS considered 112 proceedings, and only four of them were sentenced. What did not fulfill the task for which it was created - the implementation of prompt and effective justice in corruption cases. It was also found that the provisions are enshrined in paragraphs 1, 2, 5, 6 Part 4 of Art. 7 of the Law of Ukraine: "On the Supreme Anti-Corruption Court" of June 7, 2018 № 2447-VIII, which is the legal basis of the WACS - violate the Constitution of Ukraine, in particular Art. 24, art. 46, part 1 of Art. 62 and are discriminatory on the grounds of professional, official activity of the person; her political beliefs and violate the human right to work, the presumption of innocence. Restrictions on persons who may be a judge of the WACS, which are contained in paragraphs 1, 2, 5, 6 Part 4 of Art. 7 of the Law of Ukraine: "On the Supreme Anti-Corruption Court" - similar to the lustration, which was enshrined in the Law of Ukraine "On Purification of Power" of September 16, 2014 № 1682-VII. The Venice Commission has already approved an interim opinion on the Law of Ukraine "On Purification of Power", which states that the Law of Ukraine "On Purification of Power" contains shortcomings. These shortcomings can also be seen in paragraphs 1, 2, 5, 6 of Part 4 of Art. 7 of the Law of Ukraine: "On the Supreme Anti-Corruption Court". The necessity for the Verkhovna Rada of Ukraine to adopt a law that will liquidate the WACS is substantiated. In this regard, it will be necessary to amend the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular to such articles. Art. 3, 31, 32, 33, 34, 100, 132, 184, 192, 199, 201, 216, 234, 244, 247, 290, 306, 480, 481, 482-2 and to Art. 31 of the Law of Ukraine: "On the Judiciary and the Status of Judges" of June 2, 2016 № 1402-VIII; to exclude: Art. Art. 33-1, 480-1, 482-1, item 20-2 from Section XI of the Criminal Procedure Code of Ukraine. If the Verkhovna Rada of Ukraine does not liquidate the WACS, then it is necessary for the Constitutional Court of Ukraine to declare items 1, 2, 5, 6, part 4 of Art. 7 of the Law of Ukraine: "On the Supreme Anti-Corruption Court".

Key words: Supreme Anti-Corruption Court (HACC), corruption, court, judge, criminal proceedings, sentence

Постановка проблеми. Преамбулою Конституції України закріплено орієнтири, висхідні цілі розвитку нашої держави, основними з яких є побудова демократичної, соціальної, правової держави [1]. Після Революції Гідності керівництвом держави було оголошено початок боротьби з корупцією. Таке рішення обгрунтовується тим, що саме корупція є основною проблемою України. Вона є причиною недосягнення висхідних цілей розвитку держави, закріплених Конституцією України, причиною не перетворення Україну в демократичну, соціальну, правову державу. Саме корупція гальмує економічний розвиток держави, вітчизняного бізнесу. Через що у свою чергу, не покращується рівень життя населення. Ще одним підтвердженням наявності проблем з корупцією є результати дослідження антикорупційної організації Transparency International з приводу сприйняття корупції

(ІСК) за якими у 2018 році наша країна посіла 120 сходинку у переліку зі 180 країн світу [2]. Звичайно ж кінцею у боротьбі з корупцією є органи державної влади. Спеціально для подолання такого негативного явища були створені: Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань, Вищий антикорупційний суд (далі - ВАКС).

Найбільшою уваги з усіх перелічених органів заслуговує саме ВАКС. Адже, роль судів вирішальна у кримінальному провадженні на відміну від інших органів основним завданням яких є розслідування та збирання доказової бази суди у кримінальному провадженні приймають рішення про визнання чи не визнання особи винною у вчиненні протиправного діяння, призначають покарання. У свій час директор Національного антикорупційного бюро Укра-

їни - Артем Ситник доводив необхідність створення окремого антикорупційного суду, пов'язуючи неефективність роботи новоутворених антикорупційних органів з відсутністю незалежного судового органу, який би швидко та незалежно розглядав направлені до нього матеріали [3]. Його створення також підтримували такі помітні персони, як М. Йованович (у той час займала посаду Надзвичайного і Повноваженого посла США в Україні), Я.Р. Юрчишин (громадський діяч, експерт у боротьбі з корупцією, у той час займав посаду виконавчого директора «Transparency International Україна»), П.О. Порошенко (у той час - Президент України), А.П. Яценюк (екс-прем'єр-міністр України), В.Б. Гройсман (у той час - Прем'єр-міністр України).

Взагалі потрібно зазначити, що Україна зобов'язалася створити антикорупційний суд перед своїми іноземними партнерами. Наприклад, у тексті меморандуму про співпрацю з Міжнародним валютним фондом повідомляється, що Україна зобов'язується створити спеціальний антикорупційний суд: «Ми прийmemo закон, який забезпечує створення спеціального антикорупційного суду... у відповідності до європейських стандартів і кращими практиками» [4, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання створення спеціалізованого антикорупційного суду в Україні було предметом наукових досліджень таких вчених, як: О. Бусол, Б. Прокопів, І.О. Хайдарова. Проте, у їх працях основна увага приділена вивченню досвіду функціонування спеціалізованих антикорупційних судів в іноземних державах, наводяться проблеми з якими можливо доведеться зіштовхнутися під час створення такого суду в Україні. Тому залишається потреба у дослідженні результатів діяльності вже створеного ВАКС, що зумовлює актуальність даної статті.

Метою статті є обґрунтування на основі аналізу результатів діяльності ВАКС доцільності його функціонування та необхідності законодавчих змін пов'язаних з його діяльністю.

Виклад основного матеріалу. ВАКС розпочав свою діяльність 5 вересня 2019 року. З цієї події суспільство пов'язувало сподівання на підняття рівня ефективності боротьби спеціалізованих антикорупційних органів з корупцією, адже саме з цієї метою і було створено даний суд. Зараз, коли вже минуло 8 місяців з дати початку його діяльності, ми можемо оцінити її результати. Згідно звіту Вищого антикорупційного суду про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 рік розглянуто було 112 проваджень, проте лише у чотирьох з них постановлено вирок. Засуджено також було лише чотири особи. Діяльність слідчих суддів є більш активною у них на розгляді перебувало 2606 клопотань, скарг, заяв. З них розглянуто 2471 заяву, скаргу, клопотання, не розглянутими залишились – 135 [5]. Проте, як влучно зазначив В.О. Зеленський: «...завдання Вищого антикорупційного суду дуже просте: корупціонер – покараний, держава, суспільство та інвестор – захищені» [6]. І це дійсно так, цікавим є саме кінцевий результат – кількість покараних осіб і коштів повернутих до державного бюджету. А їх, як бачимо, не дуже велика кількість. У вище згаданому звіті Вищого антикорупційного суду про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 рік зазначено, що у жодному провадженні не було прийнято рішення про застосування конфіскації чи спецконфіскації [5]. Тому виникає питання щодо доцільності функціонування такого суду, враховуючи те, що держава витрачає не малі кошти на його утримання. Згідно додатку № 3 до Закону України: «Про державний бюджет на 2020 рік» було закладено на 2020 рік на фінансування ВАКС 291 413,5 тис.грн [7]. Доцільнішим видається здійснення правосуддя у корупційних справах судами за територіальною підсудністю, тобто кримінальне провадження буде здійснювати суд, у межах територіальної юрисдикції якого було вчинено

кримінальне правопорушення. У першій інстанції кримінальне провадження будуть здійснювати місцеві загальні суди, в апеляційній інстанції - відповідні апеляційні суди, у касаційній інстанції - Верховний Суд. Для цього Верховній Раді України необхідно прийнято закон, яким буде ліквідовано ВАКС. Також необхідно буде внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема до таких ст. ст. 3, 31, 32, 33, 34, 100, 132, 184, 192, 199, 201, 216, 234, 244, 247, 290, 306, 480, 481, 482-2 та до ст. 31 Закону України: «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII; виключити: ст. ст. 33-1, 480-1, 482-1, п. 20-2 з Розділу XI КПК України.

Краще застосування коштів виділених на ВАКС бачиться у перенаправленні їх на боротьбу з кіберзлочинністю. Оскільки, у зв'язку з веденням карантину через COVID-19 українці почали активніше користуватися інтернет мережею: збільшилася кількість онлайн замовлень товарів, та розрахунків через інтернет-банкінг. Як наслідок цього – збільшення показнику онлайн-шахрайства. За інформацією, розміщеною на офіційному сайті кіберполіції України її співробітниками було заблоковано 9 954 інтернет-посилань, які шахраї використовували в злочинних цілях під час пандемії і 1 945 шахрайських фінансових операцій з банківськими рахунками [8]. Тому для подолання кіберзлочинності необхідно покращувати технічне забезпечення кіберполіції, проводити тренінги для її співробітників. Так само, можна проводити тренінги і для суддів на яких, будуть вивчатися міжнародні акти та національне законодавство про кіберзлочинність.

Також не можна оминати факту порушення Конституції України Законом України: «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд») від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. Зокрема ч. 4 ст. 7 ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд» встановлені обмеження для кандидатів на посаду судді ВАКС. Викликають питання обмеження встановлені п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 згаданого вище Закону, згідно них суддею ВАКС не може бути особа, яка:

1) упродовж десяти років, що передують призначенню працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державному бюро розслідувань, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, Службі безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; обіймала політичні посади, мала представницький мандат;

2) упродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією;

3) яка була членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України "Про відновлення довіри до судової влади в Україні";

4) яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України "Про публічні закупівлі" [9].

Такі положення є дискримінаційними за ознаками професійної, службової діяльності особи; її політичних

переконань і порушують заборону, закріплену ст. 24 Конституції України згідно, якої не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. Заборона особам, за політичні переконання у минулому бути суддею ВАКС є не зрозумілою. Адже, якщо діяльність політичної партії, з якою була пов'язана особа не була визнана не законною і така партія не була заборонена, то в яких протиправних діях, у такому випадку можна обвинувачувати особу? За таких умов – це нагадує політичне переслідування. Також потрібно зазначити, що оскільки переліченим вище особам відмовляють у зайнятті посади судді ВАКС без наявності обвинувального вироку суду, такими діями порушуються вимоги ч. 1 ст. 62 Конституції України та ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України, згідно яких особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [10]. Тобто, виходить, що спочатку потрібно щоб винуватість конкретної особи у вчиненні злочину була встановлена обвинувальним вироком суду, а потім вже їй законно можна заборонити брати участь у конкурсі на зайняття посади судді ВАКС. Так само, перелічені вище положення, суперечать і ст. 46 Конституції України, якою гарантується право кожного на працю, яку він вільно обирає, держава гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Зрозуміло, що при застосуванні п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд» ні про які рівні можливості для всіх громадян України при участі в конкурсі на посаду судді ВАКС не може йти мова.

Зазначені вище обмежувальні положення – схожі з люстрацією, яка передбачає звільнення певних категорій осіб з займаних посад державної служби, місцевого самоврядування якщо вони протягом певного періоду обіймали визначену категорію посад та десятирічну і п'ятирічну заборону бути службовою чи посадовою особою органів державної влади чи місцевого самоврядування (ч. 1, 3, 4 ст. 1 та ст. 2, 3 Закону України: «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII) [11]. У п. 107 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Полях та інші проти України» говориться, що на 101-й Пленарній сесії (12–13 грудня 2014 року) Венеціанська комісія схвалила проміжний висновок щодо Закону України «Про очищення влади», яким було визначено, що партійна приналежність, політичні та ідеологічні причини не повинні використовуватися як підстави для застосування люстраційних заходів; якщо сам факт належності до партії, організації або адміністративного органу старого режиму є підставою

для заборони обіймати посади державної служби, то така заборона зводиться до форми колективного та дискримінаційного покарання, несумісного з нормами у сфері прав людини. Комісія дійшла висновку, що Закон України «Про очищення влади» містить кілька серйозних недоліків, зокрема вина має бути доведена у кожному конкретному випадку та не може припускатися на підставі лише приналежності до категорії органів державної влади; критерії для люстрації мають бути переглянуті [12]. На основі схожості цих явищ, можна говорити також про неприпустимість використання факту належності особи до політичної партії в минулому, організації або органу державної влади для недопущення її до участі у конкурсі на зайняття посади судді ВАКС.

Тому необхідним видається, визнання Конституційним Судом України неконституційними окремих положень ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд», а саме п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7.

Подальше дослідження цієї теми доцільно присвятити вивченню подальшої діяльності ВАКС.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість дійти висновку, що на сьогоднішній день, діяльність ВАКС є недоцільною. Це обґрунтовується тим, що витрачання бюджетних коштів на функціонування вище зазначеного суду, який протягом трьох місяців і двадцяти двох днів свого існування спромігся винести судові рішення лише у чотирьох кримінальних провадженнях [5]. При цьому, даний суд створювався для швидкого, ефективного і законного розгляду корупційних справ. А це означає, що на сьогоднішній день ВАКС не впорався з основним своїм завданням. Також, у ході дослідження виявлено, що, окремі положення, а саме п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7 ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд» є дискримінаційними та порушують Конституцію України, зокрема ст. 24, ст. 46, ч. 1 ст. 62. Недопустимим видається функціонування суду, основним завданням якого є встановлення правосуддя на основі Закону, який не відповідає Конституції України – основному закону держави. Тому є необхідність прийняття Верховною Радою України закону, яким буде ліквідовано ВАКС. У зв'язку з цим потрібно буде внести зміни до КПК України, зокрема до таких ст. ст. 3, 31, 32, 33, 34, 100, 132, 184, 192, 199, 201, 216, 234, 244, 247, 290, 306, 480, 481, 482-2 та до ст. 31 Закону України: «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII; виключити: ст. ст. 33-1, 480-1, 482-1, п. 20-2 з Розділу XI КПК України. У такому випадку правосуддя у корупційних справах будуть здійснювати суди за територіальною підсудністю. Вразі не прийняття Верховною Радою України такого рішення, то виникає необхідність, аби Конституційний Суд України визнав неконституційними окремі положення ЗУ: «Про Вищий антикорупційний суд», а саме п. п. 1, 2, 5, 6 ч. 4 ст. 7.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (Із змінами).
2. Боротьба з корупцією. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovnenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/borotba-z-korupciyeu> (дата звернення: 07.05.2020).
3. Щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду. *Юридична газета online*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shchodo-neobhidnosti-stvorennya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html> (дата звернення: 07.05.2020).
4. Бусол О. Сербія, Словаччина і Гватемала – будемо наслідувати приклад? (щодо створення спеціалізованого антикорупційного суду в Україні). Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти. 2017. № 1. С. 3-11.
5. Статистичні звіти ВАКС про здійснення правосуддя. 2019 рік. Про розгляд матеріалів кримінального провадження. Офіційний веб-портал *Судова влада України*. URL: <https://hsac.court.gov.ua/hsac/gromadyanam/reports/> (дата звернення 07.05.2020).
6. Завдання Вищого антикорупційного суду просте: корупціонер покараний, держава, суспільство та інвестор захищені – Володимир Зеленський. *Веб-сайт Офіційного інтернет-представництва Президента України*. URL: [https://www.president.gov.ua/news/zavdannya-vishogo-antikorupciynogo-sudu-proste-korupcioner-p-57125](https://www.president.gov.ua/news/zavdannya-vishogo-antikorupciynogo-sudu-proste-korupcioner-pokaranyj-derzhava-suspilstvo-ta-investor-zaxysheni) (дата звернення 07.05.2020).
7. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 р. № 294-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 5. Ст. 31. (Із змінами).
8. Кіберполіція заблокувала майже 10 000 Інтернет-посилань, які шахраї використовували під час пандемії. *Офіційний веб-сайт кіберполіції України*. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliciya-zablokuvala-internet-posylyan-yaki-shahrayi-vykorystovuvaly-pid-chas-randemiyi-6499/> (дата звернення: 07.05.2020).
9. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212. (Із змінами).

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. (Із змінами).
11. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041. (Із змінами).
12. Рішення щодо суті (за алфавітом). Полях та інші проти України - 24.02.2020. *Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom> (дата звернення: 07.05.2020).